

Den Haag en hij juni 1959

VAN DE KLOK EN DE KLEPEL

Rond de Grote Kerk 10-12

GESPREK MET STADSBEIAARDIER HENK HERZOG

Toen we de trap begonnen te beklimmen die in de St. Jacobstoren leidt naar de beiaardierskamer, vertelde de heer Herzog, dat hij, om de 321 treden achter zich te laten, altijd een speciale techniek volgt: niet op de punt van de voet lopen, maar de zool op iedere tree rustig en in zijn geheel neerzetten. Dat schiet maar langzaam op en het moet voor een toeschouwer wel een zot gezicht zijn iemand met zo'n laag tempo aan de beklimming van zoveel treden te zien beginnen, maar het is werkelijk de enige methode om halverwege niet te blijven steken of de volgende dag over spierpijn te moeten klagen. Hardlopers zijn hier met recht doodlopers.

Al pratende cirkelden wij omhoog. „Het wenteltrapje is nauw”, zei Henk Herzog, „ik neem altijd mijn oude aktetas mee voor de muziek, want mijn nieuwe zou in een minimum van tijd kaal schuren op de muren, waar je steeds tegen aan stoot”.

Sinds september 1956 bestijgt onze beiaardier driemaal in de week op maandag, woensdag en vrijdag de St. Jacobstoren om ingevolge zijn instructie van Burgemeester en Wethouders gedurende telkens één uur het carillon te bespelen. Bovendien moet hij op de verjaardagen van de leden van het Koninklijk Huis alsmede op andere door of vanwege B. en W. aan te geven bijzondere dagen de tonen van de beiaard over de stad doen klinken. Ingevolge deze instructie is hij tevens belast met het toezicht op het goed functioneren van het klokkenspel en met het versterken van de trommel.

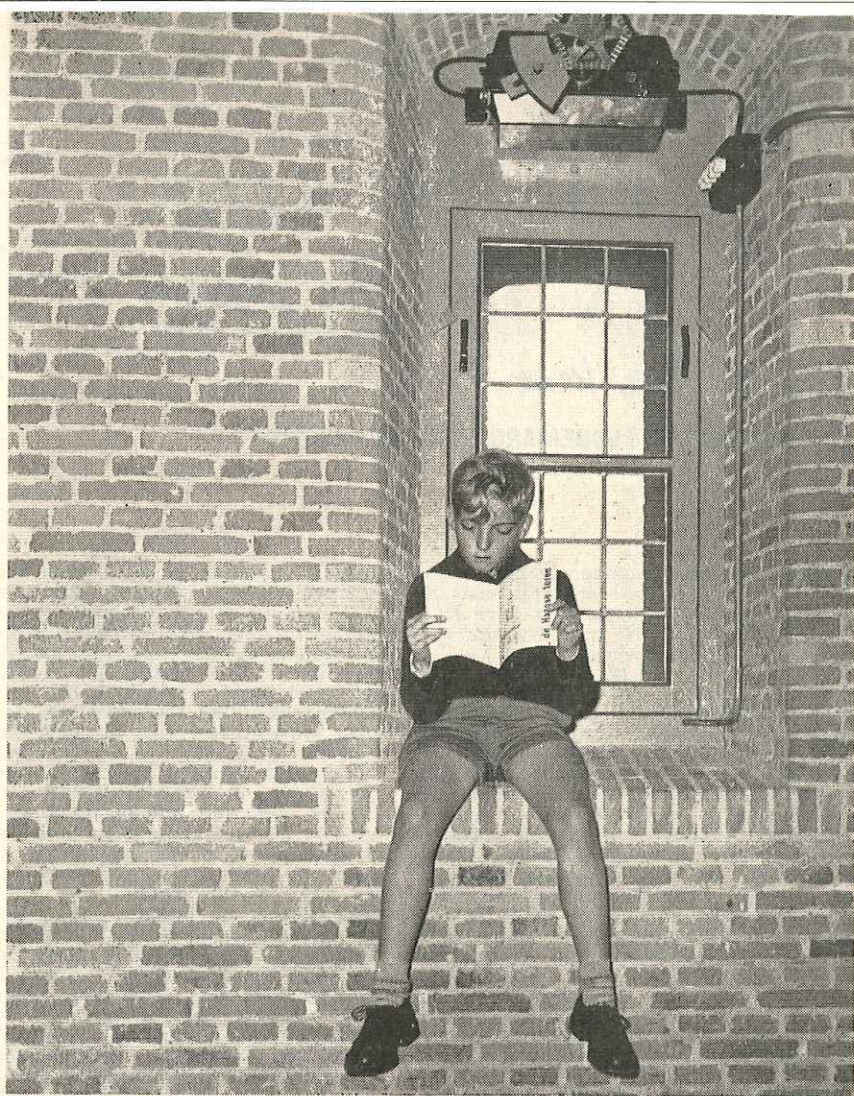
We stonden even stil op de vloer waar deze trommel in een speciaal kamertje is opgesteld. Het is eigenlijk niets anders dan een reusachtige speeldoods. Driemaal in het jaar „steekt” de heer Herzog, samen met zijn technische rechterhand, de heer C. van Meerendonk van Gemeentewerken, vier nieuwe wijsjes op deze roterende plaat, voor ieder kwartier één melodie. Er zitten 16000 gaatjes in de trommel en elke wijs wordt gefixeerd door een aantal nokken welke op be-

paalde afstanden in de gaatjes door een schroef worden vastgezet. Een werk, dat wel vijf uur duurt. Wanneer de trommel draait brengen deze nokken via een ingewikkeld draadsysteem de hamers van de klokken in beweging. Het uurwerk van de toren zorgt viermaal in het uur automatisch voor het transport van de trommel, waarop eveneens de klok voor de halvuurslag aangesloten is. Wanneer onze allerhoogste musicus het carillon bespeelt, dan worden de tonen aangeslagen door de klepels, die zich binnen in de klok bevinden, bij de automatische bespeling van de beiaard via de trommel zorgen daarentegen de hamers aan de buitenkant van de klok voor het geluid. Op een enkele uitzondering na worden voor beide manieren van bespeling dezelfde klokken gebruikt; bijna iedere klok heeft dus een klepel en één of meerdere hamers. Tijdens de bespeling van het carillon is de trommel buiten werking. Aangezien de uurslagklok echter afzonderlijk door het uurwerk van de toren wordt aangedreven zorgt de beiaardier er altijd voor, dat hij met zijn spel klaar is vóórdat de uurslagklok haar stem doet horen. Het is niet gewenst dat een melodie tegelijk met de uurslag op de luisteraars beneden in de straten neerdaalt.

Henk Herzog is bijzonder trots op het aan zijn zorg toevertrouwde klokkenspel. Het is met zijn 51 klokken, die samen $4\frac{1}{2}$ octaaf omvatten, het grootste en het mooiste in ons land. De in 1956 gepensioneerde beiaardier van Rotterdam, de heer Ferdinand Timmermans zei eens tegen zijn thans 49-jarige Haagse collega: „Jongen, wat een bof om steeds op zo'n prachtig instrument te mogen spelen”. En andere bekende beiaardiers uit ons land zijn het daar volledig mee eens: het Haagse carillon is een volwaardig concertinstrument!

De beiaard van onze stad wordt niet alleen door Henk Herzog bespeeld. De beiaardiers in Nederland zijn „georganiseerd” in de Nederlandse Klokkenspel Vereniging — waarvan Henk Herzog bestuurslid is —

perspectief. Zij spelen lawaaierig krijger-
tje om de toren! Hoogtevrees? Dat komt
voor. Buitendijk vertelde van een jong-
man, die zo onder de indruk was van het
hoge standpunt, dat hij met zijn rug naar
de stad toe, zijn handen tastend langs het
lichaam van de toren, zich langzaam en
angstig over de binnenzijde van de trans
voortbewoog.

De terugtocht wordt aanvaard. In de om-
geving van de galmgaten knarst het zand
onder de schoenen. „Wanneer het hard
gewaaid heeft”, vertelt Van der Klugt,
„dan ligt er altijd veel zand hier. Het
stuift op in de duinen en de wind draagt
het tot in de toren”.

Hagenaars die wellicht voor de eerste
maal in hun leven op de toren waren,
dalen met stijve klimknieën doch met een
voldaan gevoel de trappen weer af. Zij
hebben hun neven en nichten, broers of
zusters uit Maastricht, Leeuwarden of De-

venter de stad laten zien.

Op straat kijkt men onwillekeurig nog
eens naar boven naar de zojuist beklom-
men toren. Hij is niet meer als vroeger
een uitkijkpost ter voorkoming van on-
verhoedse aanvallen door vijanden uit zee,
ook vervult hij niet meer de rol van
brandwachter over de stad, noch kan hij
meer fungeren als oriëntatiepunt voor de
reiziger die per postkoets of per trekschuit,
te voet of te paard van verre kwam, maar
wel is hij in ons midden, in het hart van
de stad en vertelt ons het uur waarin we
leven en doet ons even de dagelijkse zor-
gen vergeten door de tonen van zijn prach-
tige beiaard.

Men dankt de gidsen voor hun rondleiding
en iedereen verdwijnt in het gewoel van
het stadsverkeer.

De St Jacobstoren blijft eenzaam achter,
wachtend op een volgend gezelschap,
wachtend op een volgende generatie.

en vervullen op gezette tijden over en weer gastrollen. Zo heeft o.a. vorig jaar de enige

vrouwelijke klokkenist in ons land, Mevrouw Blom uit Gouda, het Haagse carillon doen klinken.

Het eerste wat Henk Herzog in de beiaardierskamer doet is zijn jasje uittrekken, daarna gaat hij aan de speeltafel zitten om het carillon te stemmen. Dat jasje-uittrekken is noodzakelijk, omdat het bespelen van de beiaard een bijzonder vermoeiende bezigheid is, het stemmen, omdat door de temperatuursverschillen de stalen draden naar de klokken zijn uitgerekt of iets gekrompen waardoor ongewenste toonverschillen kunnen ontstaan. Dit stemmen is voor de mensen be-

neden in de straten niet hoorbaar. Daarna, als het twaalf uur heeft geslagen, zweeft het eerste lied over Den Haag uit, een eigen compositie van Henk Herzog: Prelude op „Geest des Heren”.

Boven de beiaardierskamer hangen 47 klokken, die we hier binnen kunnen horen, het geluid van de vier zware klokken, welke zich 27 meter beneden de speelkamer bevinden, komt tot ons via een luidspreker. Zonder dit hulpmiddel zouden de laatste tonen hier niet gehoord worden en de beiaardier de controle op het goed functioneren van het klokken-spel moeten missen.

Dit bespelen van de klokken moet men zien om te kunnen beseffen hoe moeilijk en inspannend het is. Nu eens gaan de tot vuisten gebalde handen van de beiaardier in bliksemsnel tempo over het manuaal, de voeten tegelijk in een langzaam ritme over het pedaal met enkele noten volgend, dan weer zijn de rollen omgedraaid en snellen de voeten over de hele en halve tonen beneden en volgen de handen in een tragere cadans.

Denk eens even aan dat simpele maar

Twee klokkenisten: Henk Herzog (links) en de in 1956 gepensioneerde Joh. de Zwaan

moeilijke kinderspel: met één hand op je borst langzaam kringetjes draaien en tegelijk met de andere een vlugge op- en neergaande beweging maken!

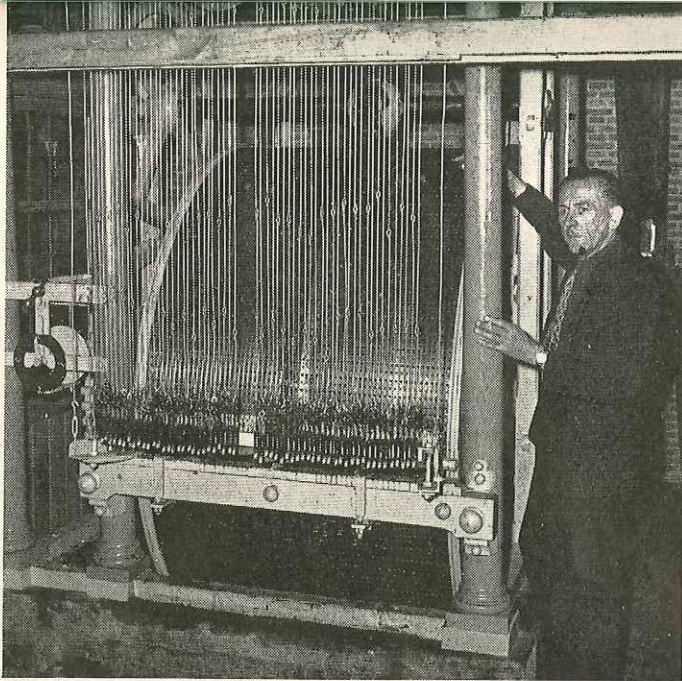
Dan weet men ongeveer hoe moeilijk het is een carillon te bespelen; het specifiek muzikale laten we dan nog buiten beschouwing.

Voor bepaalde combinaties van noten was het noodzakelijk dat enkele klokken zowel door het handpedaal als door het voetpedaal konden worden aangeslagen: er zijn dus meer pedalen dan klokken.

Het woord „aanslaan” geeft goed weer wat er geschiedt: de beiaardier slaat krachtig met de vuist op het manuaal. De pinken, welke het eerst met het harde hout in aanraking komen, zijn beschermd met een soort leren vingerhoed, teneinde het voortdurend contact met de toetsen zoveel mogelijk op te vangen en het pijnlijk doorslaan van de huid te voorkomen. Na iedere melodie is er even rust en zo af en toe hanteert onze beiaardier een zakdoek om zich het zweet van het voorhoofd te wissen.

Zijn eerste kennismaking met dit edele

De heer
C. van Meeren-
donk van
Gemeente-
werken
houdt immer
een technisch
oogje
in het zeil

maar moeilijke vak heeft hij te danken aan de vader van de in 1956 gepensioneerde beiaardier Joh. de Zwaan, Johannes Andries de Zwaan die van 1888 tot 1928 het Haagse carillon bespeelde en aan het Koninklijk Conservatorium hoofdleraar voor het orgelspel was. Zijn eerste lessen in carillonbespeling heeft de heer Herzog van deze oude meester ontvangen en in de speelkamer hangt nog een portret van zijn mentor. Daarna volgde Herzog lessen aan de beroemde Mechelse beiaardiersschool, doch de laatste wereldoorlog gooide helaas roet in het muzikale eten, hij moest naar Nederland terugkeren. Na de oorlog liep Herzog de Amersfoortse beiaardiersschool af, die onder leiding staat van de bekende beiaardier Leen 't Hart, en wist hij het middelbaar staatsdiploma voor beiaardier te behalen. Thans geeft hij zelf les in beiaardbespeling aan drie jongelui.

De Haagse beiaardier is geheel vrij in de keuze van zijn programma, dat steeds in de dagbladen bekend wordt gemaakt aan de Haagse bevolking. Veelal zijn het eenvoudige wijesjes uit overbekende Nederlandse liederenboekjes, als Jan Pierewiet of Kun je nog zingen, zing dan mee, welke Herzog op persoonlijke wijze interpreteert, vaak ook speciale composities voor carillon van diverse beiaardiers uit binnen- en buitenland, parafrases op vaderlandse liederen ter gelegenheid van speciale feestdagen, of eigen composities.

Gedurende het spel blijft de heer Van Meerendonk steeds in de buurt om een plotseling optredende storing te kunnen verhelpen. Een koppeling of een tuimelaar schiet los, een draad breekt, er moet dan wel iemand zijn, zonder hoogtevrees, om

boven in de toren de reparatie snel en doeltreffend te kunnen verrichten. Van Meerendonk houdt dagelijks ook toezicht op het uurwerk van de toren.

Wat er nog meer te zien is in de eenvoudige speelkamer? Neon-licht, elektrische straalkachel, sprenkeler-brandblusinstallatie, oud (gemaakt) hout voor de lambrisering, een paar stoelen voor eventuele gasten. Bij de restauratie van de toren is dit alles keurig in orde gemaakt.

„Er zijn nog heel wat beiaardiers in Nederland, die hun carillon tussen de balken en in de tocht en de kou moeten bespelen”, verzekerde Herzog. De tijd van Abram Streng, de dappere Hagenaar die in 1702 midden in de nacht een begin van brand hoog in de toren ontdekte en de trappen opsnelde om nog juist op tijd de vlammen met zijn nachthemd te doven, is voorgoed voorbij. Een moderne brandblusinstallatie heeft de toren en de kerk brandveilig gemaakt. En wanneer Herzog nu in de wintermaanden de trappen bestijgt, dan kan hij beneden in de toren al een knop indrukken om de elektrische straalkachel boven in zijn kamer in werking te stellen, zodat hij tien minuten later in een verwarmd vertrek komt.

Inmiddels was het bijna 1 uur geworden en de hoge tonen van het Prinsessekwartet, de kleinere klokken Beatrix, Irene, Margriet en Marijke vermengden zich voor het laatst met de zwaardere, als die van de Juliana en de Bernhard en de nog zwaardere beneden de speelkamer, de g van de Jhesus-klok, de b van de Jacob, de Wegewart-bes en de c van de Oorkonde-klok. De bespeling van het carillon was voor deze dag ten einde.